

ПАРТІЯ КАДЕТІВ І НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ
НА УКРАЇНІ

Національна політика Тимчасового уряду, особливо на початковому етапі його діяльності, визначалась програмними установками партії кадетів. Це пояснюється не тільки тим, що вона за часів свого існування набула найбільшого серед буржуазних партій авторитету як "послідовний борець за демократію", але і тим, що висунула ряд безумовно прогресивних ідей в області національних відносин.

Крім загальнодемократичної вимоги рівноправності громадян незалежно від расового та національного походження, це вимога культурного самовизначення націй, що передбачало: створення відповідних умов для збереження і вільного використання національних мов в різних галузях життя, забезпечення прав національних меншостей та ін. Програма кадетської партії не ставила /ні до, ні після Лютневої революції/ питання про політичне самовизначення націй, зокрема надавала широкіх прав обласним автономіям /5.С.89-90/.

Ідучи в цілому за кадетами, Тимчасовий уряд використав їх теоретичний потенціал і прийняв закон про скасування національних і релігійних обмежень, опублікований 20 березня /2 квітня/ 1917 р. Направлений проти найбільш одіозних форм нерівності громадян не російської національності і не православної віросповідання, даний закон став першим, а тому важливим кроком до розкріпачення народів Росії/2/.

Лідери кадетської партії вважали, що на цьому можна і зупинитись. На їх думку, в країні уже створені були об'єктивні умови, "з яких кожен клас, кожний стан і кожна національність зуміють вільно виявити свої погляди і домогтись здійснення своїх бажань" /II.С.480/. Але реалізація цих бажань кадети пов'язували виключно

з Установчими зборами.

Тимчасовий уряд дотримувався практично такої ж позиції. Однак він був змушений більш оперативно і адекватно реагувати на події, що розгортались в "гарячих точках" буйної царської імперії. Так, несподівано для багатьох в березні місяці Тимчасовий уряд оголосив державну незалежність Польщі, відновив повну автономію Лівондії /І.С. 14/. Разом з тим Тимчасовий уряд з самого початку став наперешкоді утворення автономії України, яка була визнана "передчасною" в зв'язку з військовими обставинами.

Як відомо, Центральна Рада на шляху до відновлення української державності весь час намагалась уникнути конфліктів із загальноросійською демократією. Це було правильно, оскільки на Україні, особливо в русифікованих містах, зберігались великодержавні настрої і активну діяльність розгорнули Комітети об'єднаних організацій - місцеві представники Тимчасового уряду. Однак головним у "нерішувчій" позиції Центральної Ради було, мабуть, те, що вона не бачила ніякого "криміналу" у своїх домаганнях і розраховувала на порозуміння з боку Тимчасового уряду. Адже мова йшла не про відокремлення, а про національно-територіальну автономію України в складі Росії /З.С. 3/.

Однак після того, як на початку квітня 1917 р. Всеукраїнський Національний Конгрес, скликаний Центральною Радою, офіційно порушив питання про федеративний устрій Росії і автономію України, опір цьому рухові з боку прихильників централізму почав зростати. Особливо відчутним він став під час політичної кризи, викликової нотю міністра закордонних справ, лідера партії кадетів П. Мілюкова від 20 квітня 1917 р. про продовження війни. "Загартбицькі" настрої Мілюкова коштували йому портфеля, але кадети не були позбавлені представництва в уряді. Разом з тим ці партії кадетів, погодившись на участь членів своєї партії у першому коаліційному

уряді, супроводив це спеціальною декларацією, яка йшла всупереч з демократичними принципами і очікуванню більшості народу.

Так, в області національних відносин кадетська програма дій зводилась до збереження "статус-кво" в межах старого адміністративно-територіального поділу країни і була об'єктивно направлена проти посягу національностей до створення органів самоуправління /9. С.145-146/.

Підтвердив зайняту ЦК позицію і VIII з'їзд партії кадетів, що відбувся 9-12 травня 1917 р. Виступаючи на ньому, П.М.Мілюков заявив про неможливість допустити політичне самовизначення націй. "Сохранение государственного единства России, - упевнював він, - это тот предел, которым диктуется крайнее решение партии. Разложение государства на суверенные независимые единицы представляется ей совершенно невозможным" /6/. Кадетська преса в той же час особливу увагу звертала на Україну і позицію, зайняту Центральною Радою, оцінювала не інакше, як "нож в спину русскої революції".

Щоб уникнути кривотлумачень, наприкінці травня 1917 р. Центральна Рада направила до Петрограду авторитетну делегацію на чолі з В. Винниченком, М.Ковалевським і С.Єфремовим - лідерами найвпливовіших українських партій. Вони привезли з собою цілий павет вимог і пропозицій, які передбачали: українізацію війська, адміністрації, шкільної справи; представництво України у міжнародних організаціях; обрання від України одного представника до центрального російського уряду і, відповідно, призначення спеціального комісара Тимчасового уряду на Україні. Але головною залишалась, звичайно, вимога офіційного визнання з боку Тимчасового уряду автономії України у спеціальному акті /3/.

Тимчасовий уряд кілька тижнів вивчав домагання Центральної Ради. Нарешті, 14 червня 1917 р. юридична рада при Тимчасовому уря-

ді висловились за те, щоб перенести питання про автономію України на розгляд Установчих зборів. Кадетська газета "Речь", що уважно стежила за розвитком "українського питання", в цей же день у передовій статті охарактеризувала позицію Центральної Ради "як ще одне звено германського плану розчленування Росії" і поставила під сумнів адатність уряду розрішити цей конфлікт /7/.

Дійсно, Тимчасовий уряд виявився не спроможним виконати свій елементарний демократичний обов'язок щодо України. Але винна у цьому була перш за все сама партія кадетів, що зайняла антиукраїнську позицію. Разом з нею відповідальність за розгортання конфлікту поділяють також соціалістичні партії, представлені в Тимчасовому уряді /меншовики і есери/. Своєю зпертістю вони практично підштовхнули Центральну Раду до першого Універсалу /10 червня/, де "самовільно" проголосувалась автономія України /4.С.31-32/.

Спинившись перед фактом, Тимчасовий уряд був змушений зайняти більш реалістичну позицію. Для узгодження російсько-українських відносин до Києва 28 червня /11 липня/ 1917 р. прибула делегація на чолі з С. Керенським. Останній був навіть змушений перервати заради цього свого поїзду на фронт.

Результаті інтенсивних переговорів з членами Центральної Ради було знайдено компромісне рішення: Генеральний секретаріат Центральної Ради одержав статус керівного органу Тимчасового уряду на Україні; Центральна Рада поповнювалась за рахунок національних меншостей, що проживали на території України. Текст угоди з Центральною Радою 1 липня 1917 р. було передано телеграфом до Петрограду і увечері того ж дня ратифіковано.

На нашу думку, зроблений в Києві назустріч друг другу крок міг стати переламним моментом у відносинах між російською і національною демократіями. Попереду відкривався шлях до створення федеративно-обласного управління Росії. Але як раз ця перспектива зустрі-

ла і перту, непризміренну опозиція з боку кадетів. Скориставшись новим політичним кризисом в зв'язку з невідчеєм літнього наступу на фронті, міністри-кадети подали у відставку.

У другій половині липня 1917 р. кадети зібрались на свій ІІ з'їзд, де були змушені знову поставити на обговорення національне питання. Незважаючи на клятвенні запевнення у вірності ідеалам демократії, з'їзд кадетів продемонстрував перш за все вірність принципу російської великодержавності.

На заль, російські соціалісти не відважились розірвати блок з кадетами. І новий "уряд Керенського", створений наприкінці липня 1917 р., швидко звів на ніщо ту автономну владу Центральної Ради, про яку вже було домовлено. 4 серпня Тимчасовий уряд від себе видав "інструкція", яка сильно звужувала поле діяльності Центральної Ради - від уповноважень до території. Звичайно, така непослідовність викликала величезне незадоволення на Україні. Однак основа для боротьби за дальші права була зроблена, і свідченням укріплення позицій Центральної Ради став скликання нею 8-15 вересня 1917 р. З'їзд Народів Росії досить широкого представництва. Виступаючи на з'їзді, уповноважений Тимчасового уряду уже не навчав українців, як жити, а намагався знайти спільну мову /І.С.571, 527-529/.

Що стосується партії кадетів, то вона так і не знайшла в собі сил скористатись історичним шансом, який представився, і реалізувати в умовах буржуазної демократії найважливіші пункти своєї програми. Це самим негативним чином відбилося на політиці Тимчасового уряду і, зокрема, у відносинах з Україною. Результатом цієї політики стало зростаюче невір'я серед народів Росії у можливість ужиття і ескалація націонал-максималістських вимог.

Однак чи навряд можна погодитись в думкою деяких істориків про те, що Тимчасовий уряд проводив у національному питанні суто кадетську політику /І.С.206/. Як ми уже показали, кадети на певному

етапі революції перестали вклонятись "старим богам", а Тимчасовий уряд, не даремно називаючись "коаліційним", наробив власних помилок. На це були свої причини. Але їх аналіз потребує значно більших зусиль.

ДЖЕРЕЛА

1. "Вестник Временного правительства" № 3, 8 марта 1917 г.; Великая Октябрьская социалистическая революция /Хроника событий, т. I/ - М., 1957.
2. "Вестник Временного правительства" № 15, 20 марта 1917 г.
3. "Киевская мысль" № 131, 132; 27, 28 мая 1917 г.
4. "Перший Універсал Центральної Ради". - Трибуна лектора, 1990, № 2.
5. Программа Партии Народной Свободы /Конституционно-демократической/. - Вопросы истории КПСС, 1991, № 3.
6. Речь, 10 мая 1917 г.
7. Речь, 14 июня 1917 г.
8. "1917 год на Киевщине./Хроника событий/". - 1928, к.
9. Церетели И.Г. Воспоминания о Февральской революции. - От первого лица: Сб., М., 1992.

ЛИТЕРАТУРА

10. Макарова Г.П. Провал великодержавной политики буржуазных партий в 1917 г. - Непролетарские партии и организации национальных районов России в Октябрьской революции и гражданской войне. Материалы конференции. М., 1930.
11. Революционное движение в России после свержения самодержавия. - М., 1957.
12. Революционное движение в России в 1917 г. Общенациональный кризис. - М., 1961.